

DE TWEDE WERELDOORLOG

Op 23 oktober 2024 is het 80 jaar geleden dat Rosmalen bevrijd is. De Tweede Wereldoorlog duurde nog tot 5 mei 1945. De oorlog begon voor Nederland op 10 mei 1940. Toen vlogen Duitse vliegtuigen over Nederland. Ze voerden een bombardement uit op Rotterdam. De Duitsers dreigden nog meer steden te bombarderen. Daarom gaf Nederland zich over. Koningin Wilhelmina en de regering vluchtten naar Engeland. Dat land was niet bezet door de Duitsers.

De binnenstad van Rotterdam na het bombardement. De stad lag in puin.

DINGEN VERANDERDEN VOOR JOODSE MENSEN

Door de oorlog veranderden veel dingen. Je zag steeds meer Duitse soldaten op straat. Hitler, de leider van de Duitsers, had een hekel aan Joden. Hij bedacht allerlei nare regels tegen hen. In Rosmalen woonden maar een paar Joodse families: de familie Lewin op Landgoed De Duinsche Hoeve (nu Mariaoord), de familie Ensel aan de Graafsebaan en de families Lievendag en Zilverberg aan de Boterweg (Hinham). Ook had Coudewater twee Joodse patiënten. Maar voor hen golden die regels net zo goed. Joodse kinderen moesten een Davidsster dragen. Ze mochten niet meer naar de bioscoop of het zwembad. Ze mochten ook niet meer naar de zelfde school als de andere kinderen uit hun buurt. Maar het ergste was dat ze op gegeven moment opgehaald werden door Duitse soldaten die hen in een vrachtwagen gooiden om naar een concentratiekamp gebracht te worden. Ook Kamp Vught was zo'n kamp. Zo gebeurde dat ook met de kleine Max Lievendag, 3 jaar, die op de Boterweg in Hinham woonde. Hij werd met zijn ouders en oma in 1943 opgehaald en naar concentratiekamp Westerbork gebracht. Vandaar werd hij naar vernietigingskamp Auschwitz gebracht waar hij vermoord werd omdat hij Joods was. **De vrijheid van godsdienst bestond dus niet meer en vrij van angst was je ook niet meer.** In de Tweede Wereldoorlog zijn alleen al in Nederland 100.000 Joden opgepakt. Struikelstenen in de Boterweg 28 en 34 en in de Graafsebaan 33 herinneren aan de omgekomen families Lievendag, Zilverberg en Ensel. Christina Ensel was 10 jaar toen ze in Sobibor vermoord werd. Ze leeft voort in de naar haar genoemde singel in de wijk de Overlaet. *(Meer info: kijk de fragmenten van filmpjes 5, 6 en 9 op de [canonwebsite](#))*

Christina Ensel (10jaar)

DINGEN VERANDERDEN OOK VOOR ANDERE MENSEN

Ook voor niet-Joden was het leven moeilijk. In de hoogste klassen van de lagere school kreeg je voortaan Duitse les. Het nieuws kon je niet meer vertrouwen, omdat de kranten alleen mochten schrijven wat de Duitsers goedkeurden. En naar de nieuwsberichten van Radio Oranje vanuit Engeland, die je wel kon vertrouwen, kon je alleen stiekem luisteren, want je moest je radio inleveren bij de Duitsers. **De vrijheid van meningsuiting bestond dus niet meer.** En wat betreft **vrij zijn van angst:** jonge mannen konden zomaar gedwongen worden om in Duitsland te gaan werken, of ze nu wilden of niet. 's Nachts moest je een vergunning hebben om op straat te mogen zijn, want er was een avondklok. De Duitsers pakten eten, benzine en fietsen

af. Via voedselbonnen werd het weinige eten verdeeld. Met een voedselbon kon je vlees, aardappelen of brood kopen. **Vrij zijn van gebrek bestond dus ook niet meer.** Gelukkig hadden veel mensen in Rosmalen een eigen groentetuin. En er woonden veel boeren in Rosmalen, dus je kon stiekem toch wel vaak aan extra eten komen. Van de hongerwinter in 1945 hebben de Rosmalenaren weinig last gehad, want Rosmalen was toen al bevrijd. In het noordelijker deel van Nederland, dat niet bevrijd was, hadden de mensen in die winter soms alleen bloembollen als eten! (Meer info: [kijk fragmenten van filmpjes 2, 3 en 5 op de canonwebsite](#))

ONDERDUIKERS

Veel Joden doken onder om zich te redden van de dood in vernietigingskampen. Ze verstopten zich voor de Duitsers, bijvoorbeeld bij andere mensen op zolder of in de kelder. Maar niet alleen Joden doken onder, ook jongens die opgeroepen werden om in Duitsland te gaan werken. Dat gold ook voor Engelse piloten die neergeschoten waren, of soldaten die niet meer wilden vechten. Het was erg gevaarlijk om onderduikers te helpen, want als je gesnapt werd kon je ook zelf in het concentratiekamp terecht komen of doodgeschoten worden. Je zou dus kunnen zeggen dat ook mensen die onderduikers onderdak gaven echte verzetshelden zijn! (Meer info: [kijk de fragmenten van de filmpjes 3 en 7 op onze canonsite](#))

VERZET

Hoe langer de oorlog duurde, hoe meer het verzet groeide. Nederlanders gingen de Duitsers in het geheim tegenwerken. In Hintham was het geheime hoofdkwartier van verzetsgroep Margriet. Martien der Kinderen, die later (1965 - 1980) directeur was van basisschool De Masten in Maliskamp, was een echte pilotenhelper. Hij hielp nogal wat Engelse piloten, zoals George Duffee, die neergeschoten waren, stiekem terug te komen naar hun eigen land. (Meer info: [kijk de fragmenten van de filmpjes 3 en 7 op de canonwebsite](#)) Daarvoor waren valse persoonsbewijzen nodig en extra voedselbonnen. Verzetsmensen, zoals de mensen van knokploeg Margriet overvielen distributiekantoren waar de voedselbonnen werden uitgedeeld. De overvallers namen de bonnen mee en gaven ze aan onderduikers. Een andere Rosmalense verzetsman, Wim van 't Hooft uit Hintham, zorgde ook voor nieuws dat te vertrouwen was. Hij werkte op het kantoor van Coudewater en kon stiekem afdrucken maken. Die blaadjes bracht hij stiekem rond. Er waren bij hem ook onderduikers. (Meer info: [kijk het filmpje 10 op de canonwebsite](#))

BEVRIJDING

Amerika, Canada, Rusland, Engeland en Frankrijk werkten samen en versloegen Duitsland na vijf jaar oorlog. Rosmalen werd op 23 oktober 1944 bevrijd door het 53e Welsh Division. Die soldaten kwamen dus uit Wales in Groot Brittannië. Toen de Duitsers zich op 5 mei 1945 overgaven, was het groot feest, ook in Rosmalen!

SCHADE EN SLACHTOFFERS

Die bevrijding van Rosmalen ging niet gemakkelijk. Er waren tientallen doden (95 om precies te zijn). Honderd huizen/boerderijen werden helemaal verwoest. Nog eens 295 werden zwaar beschadigd. In totaal waren 700 van de 1100 gebouwen in Rosmalen beschadigd. (Meer info: [kijk de fragmenten van de filmpjes 2, 3, 5, 6, 7 en 9 op de canonwebsite](#))

WEER OPBOUWEN

Na de Tweede Wereldoorlog moest Nederland, en dus ook Brabant en ook een dorp als Rosmalen weer opkrabbelen. De regering gaf geld aan de boeren in Rosmalen die hun boerderij verloren waren. Je kunt dat zien aan de tegel met 1947 erop die in de gevel is gemetseld. Van de USA kreeg Nederland Marshallhulp. Dat was heel veel geld om nieuwe fabrieken te bouwen en nieuwe bedrijven te starten. Er kwam weer meer werk in Den Bosch en Rosmalen en omgeving. Er kwamen hier meer banen en mensen kwamen dus graag hier wonen. Er moesten dus ook meer huizen komen en dat was goed nieuws voor de bouwbedrijven in Rosmalen. Dat was ook goed nieuws voor Rosmalen als gemeente, die daardoor groeide van 7000 inwoners tot maar liefst 25.000 in 1985. Er kwamen rond het centrum nieuwe wijken, zoals de Molenhoek, 't Ven, de Sparrenburg, de Overlaet en de Groote Wielen.